видавництво Генеза

ТЕТЯНА ЛАДИЧЕНКО,
ІЛОНА ЛУКАЧ, НАТАЛІЯ ПОДАЛЯК

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

електронний додаток

8

Розділ 2

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Натисніть на піктограму, щоб активувати

– календарно-тематичне планування

– зміст підручника

– розробка уроку на тему «Конкіста – завоювання Нового Світу» (§ 2)

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДО ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАВДАНЬ

– виконати онлайн-вправу

– збільшити зображення

– передивитися відео

карта – перейти до зазначеного документа

Розділ 2

ВИСОКЕ ВІДРОДЖЕННЯ. РЕФОРМАЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

§5 ДОБА ВІДРОДЖЕННЯ

Пригадайте! Що ви знаєте про гуманістів з історії середніх віків?

1. Гуманізм як інтелектуальний рух доби Відродження. На зламі XIV–XV ст. в Італії зародилася нова культура, яку згодом назвали **Відродженням** (фр. – *Ренесанс*). Вона сформувалася на основі **гуманізму** – світогляду, прихильники якого ставили в центр світу людину. Вони вважали свій час, коли почала відроджуватися античність, періодом піднесення культури після «тисячолітнього занепаду» середньовіччя.

Новий ідеал людини не випадково виник саме в Італії. Тут панував вільний дух купецьких республік, порядки у квітучих містах-державах були демократичніші, ніж у країнах з монархічною формою правління. Головну роль у житті Венеції, Флоренції та інших міст-держав відігравали купці, банкіри та підприємці. Вони мали блискучу освіту, знали мови й зазвичай виконували відповідальні дипломатичні доручення. З них формувалися виборні органи міського самоврядування, а суперництво в боротьбі за владу вимагало здатності до енергійних дій, красномовства, лідерських якостей. Усе це сприяло появі нової людини – життєстійкої, заповзятливої, сміливої та рішучої.

Подумайте! Як антична культура вплинула на культуру Відродження?

Творцями нового розуміння сенсу й цінностей життя були гуманісти. На противагу традиційному для середньовіччя приниженню людини вони вважали її найвищою цінністю і центром Всесвіту.

Особливості гуманістичного світогляду

Найбільшою цінністю вважалася людина
Особлива увага приділялася вихованню та освіті
Людина цінувалася за особисті досягнення, а не за багатство чи родовитість

Документ

XV ст. З «Життя Вітторіно да Фельтре» Франческо Кастільоне

Упродовж восьми років я був у школі Вітторіно й навчався в нього звичаїв і наук. Своїм працелюбством і старанністю Вітторіно здобув велику популярність як добра людина й найкращий наставник. 22 роки він працював у Мантуї, виховуючи дітей правителя та інших юнаків. Бідних хлопців, яких Вітторіно вважав здібними до навчання, він утримував за власний кошт, надавав їм притулок, допомагав книжками, харчами, одягом.

Він ніколи не сідав до вогню, навіть у дуже холодну зиму, і казав, що зігріватися краще фізичними вправами, ніж біля вогнища. Тому юнакам, які в нього навчалися, він наказував щодня грати з м'ячем, бігати, стрибати. Він казав, що це дуже сприяє не лише тренуванню тіла та укріпленню здоров'я, а й загострює розум.

Його учнів ніколи не били або били рідко, а тих, хто нехтував читанням, карали так: їх змушували продовжувати заняття тоді, коли інші отримували дозвіл погуляти чи розважитися. Якщо ж Вітторіно несподівано виявляв серед учнів брехуна, злодія, задираку чи непристойного у словах і справах, тоді ніхто не міг врятувати винуватця від покарання. З його школи виходила найкраща й найосвіченіша молодь, яка стікалася до нього з усіх областей Італії.

***1.** На якій підставі автор стверджує, що Вітторіно да Фельтре – добра людина й найкращий учитель? **2.** Які дії наставника могли стати зразком для його учнів? **3.** Чому в цю школу приїжджали вчитися з усієї Італії?*

Франческо Петрарка

Гуманісти походили з різних верств населення – купецтва, знатних родин, міського середовища. Відрізнялися вони й родом занять. Серед них були переписувачі книг і бібліотекарі, учителі та університетські професори, богослови й політики, високі посадовці й митці.

Першим представником Відродження вважають зачинателя ренесансної літератури поета **Франче́ско Петра́рку** (1304–1374). Його уславила «Книга пісень» – збірка віршів про кохання до прекрасної Лаури. У віршах Петрарка возвеличив людську красу, порівнюючи її з усім прекрасним на землі й на небі. Сучасники високо цінували талант і творчість Петрарки. Заради нього відродили давно забуту античну традицію: на Капітолійському пагорбі в Римі Петрарку увінчали лавровим вінком.

Документ

XIII ст. З праці Петрарки «Про засоби проти всілякої долі»

Чи мало маємо причин для радості? Ми маємо розум, пам'ять, передбачення, красномовство. Деякі тварини сильніші за людину, деякі – спритніші, деякі мають гостріший слух, зір, нюх. Але немає серед них такої, яка перевершила б людину гідністю. Тільки людина має розум, мову, сльози, сміх.

Так багато тварин у небі, на землі, у морях, які призначені тільки для нашої користі й підпорядковані тільки нашому розуму, нашій владі! Зрештою, кожній людській душі

Господь дав ангела-охоронця. Це ще раз доводить, якою великою є гідність людини. Так! Серед усіх Божих творінь людина вирізняється красою та винятковою величчю!

Які якості людини гуманіст цінував найбільше та про що це свідчить?

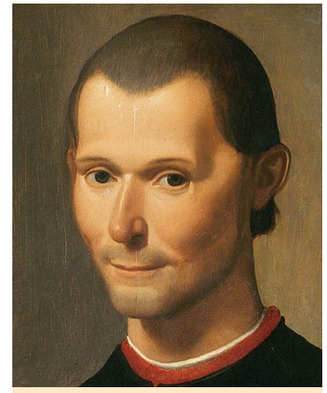

Санті ді Тіто. Нікколо Макіавеллі. *XVI ст.*

Гуманістів XVI ст. цікавили й закони розвитку держави. Видатним істориком і політиком був автор знаменитого трактату «Державець» флорентієць **Нікколо Макіаве́ллі** (1469–1527). Він неодноразово повторював, що його найулюбленішим заняттям є «розмірковувати про державне мистецтво» – політику. Палкий патріот своєї батьківщини, Макіавеллі жив у добу, коли Італія залишалася роздробленою і через це неодноразово потерпала від грабіжницьких вторгнень чужоземних армій. Вважаючи, що головною перешкодою до об'єднання була корислива політика папства, Макіавеллі вчив, що в таких умовах урятувати країну й створити єдину міцну Італію здатен лише сильний правитель, і задля досягнення великої мети він може діяти нечесно, підступно та безжально.

Вважають, що, вихваляючи негативні якості правителів, Макіавеллі звільнив політику від моралі. Виникло навіть поняття «макіавеллізм» – політична безпринципність. Насправді ж, Макіавеллі перший сказав, що політика є самостійною сферою діяльності зі своїми власними законами й принципами. Її важко суміщати з поняттями моралі, а гучними моральними гаслами політики нерідко лише прикривають непривабливі цілі. Макіавеллі мріяв про єдину Італію й окреслив шляхи та засоби для досягнення цієї мети.

Подумайте! Прокоментуйте думку Макіавеллі, що заради досягнення великої мети політик може діяти підступно й безжально.

2. Гуманізм за межами Італії. Із середини XVI ст. нова культура виходить за межі Італії та починає розвиватися в інших європейських країнах – Німеччині, Франції, Англії, Нідерландах, Іспанії. За Альпами, на теренах колишнього «варварського світу», сліди римської давнини були не такі глибокі, як в Італії. Тут гуманісти, подібно до італійців, теж захоплювалися античністю, але вони значно більше уваги приділяли власному минулому – історії германських народів і середньовіччю загалом. Повсюди існували університети – осередки наукових знань. Винайдення книгодрукування зробило головним джерелом знань книжку й тим сприяло успішному поширенню ідей гуманізму.

Ганс Гольбейн Молодший. Еразм Роттердамський. *1523 р.*

Справжнім лідером гуманістів на початку XVI ст. став **Ера́зм Роттерда́мський** (1469–1536).

Син голландського священника, Еразм (справжнє ім'я – Герхард Герхардс), народився в Роттер-

дамі. Він рано втратив батьків і був змушений самотужки торувати собі дорогу в житті. Після закінчення школи Еразм став ченцем, однак згодом залишив монастир задля навчання в університеті. Монархи різних країн Європи запрошували його до себе на службу, але всім їм Еразм відмовив, не бажаючи втрачати свою незалежність. Він вважав, що не належить якомусь одному народу, і називав себе «громадянином світу». І справді, Еразм жив, навчався і писав свої твори в багатьох країнах Європи. Особливої популярності набув його твір «Похвала Глупоті».

«Похвала Глупоті» – сатира, написана у формі бесіди із читачем. Глупота йде по світу в супроводі своїх супутників – Лінощів, Лестощів, Божевілля, Зажерливості та Непробудного сну. «За допомогою цих вірних союзників, – каже Глупота, – я підпорядковую собі весь рід людський і віддаю накази навіть імператорам». Стріли сатири Еразма цілили насамперед у верхівку суспільства, проте він не щадив і простих людей, серед яких теж траплялося чимало нерозумних. Еразм став визнаним головою інтернаціонального гуманістичного братства – так званої «республіки вчених».

Документ

З «Похвали Глупоті» Еразма Роттердамського

ГЛУПОТА ГОВОРИТЬ:

Хоч би скільки було слухачів, але тільки-но з'явлюсь перед їхні очі, негайно опановує всіх якась небувала радість, усі раптом стають дуже веселими та вітають мене гучним і щасливим сміхом.

Я чиню, нарешті, за відомим народним прислів'ям, яке стверджує: «Сам себе хвалить той, кого ніхто не хвалить».

З якого боку не поглянь, я найбільше схожа на саму себе. Тому ніхто не в змозі мене приховати, навіть ті, що найретельніше добирають собі личину й титул мудреця.

Війна – основа й джерело всіх славетних подвигів. А тим часом, що може бути безглуздіше за неї (якщо немає для того поважних причин)? Адже війна приносить обом супротивникам більше шкоди, ніж зиску.

Тепер про мистецтво. Жадоба слави, і тільки вона, спонукає розум людей вигадувати й множити стільки мистецтв і наук! Скільки клопотів, скільки впертої праці витрачають дурні люди, щоб зажити нікчемної поваги, за яку нічого немає безглуздішого.

Глупота тримається на пристрастях, а мудрість – на розумі. За цими ознаками їх і розрізняють.

Найдалі від щастя перебувають ті смертні, які багато мудрують… Отож найщасливіші ті з людей, які найбільше схожі поведінкою та розумом своїм на тварин та їхньої Глупоти й не прагнуть нічого понад міру.

Я з великим задоволенням переходжу нині до королів і придворних вельмож, бо вони виявляють до мене прихильність відверто, з прямотою, гідною шляхетних людей. Їхнє життя було б найсумнішим і найнещаснішим, якби в них була хоч краплина здорового глузду. Справді-бо, хто став би домагатися влади нещирою клятвою та вбивствами, якби міг попередньо збагнути, яку тяжку ношу звалить собі на плечі, коли стане можновладцем.

Чому Еразм обрав саме вищеназваних супутників Глупоти?

Свій найвідоміший твір Еразм Роттердамський присвятив найкращому другові, англійському гуманісту **То́масу Мо́ру**.

Дізнайтеся з додаткових джерел, кого вважають автором цієї картини.

Ідеальне місто. *XV–XVI ст.*

Томас Мор був людиною винятково порядною, справедливою та шанованою. Спостерігаючи за стражданнями народу, він написав свою знамениту «Утопію». Розповідь ведеться від імені бувалого мандрівника Гітлодея. Він розповідає про жорстокі порядки в тогочасній Англії і на противагу – про щасливий острів, де немає приватної власності та бідності, усі працюють і живуть у мирі та злагоді. Тут не існує грошей, кожен отримує «все за потребою». Утопійці мешкають великими сім'ями в упоряджених будинках, харчуються разом у громадських їдальнях-палацах. Проте це зовсім не означає примітивного загального зрівняння. Обдарована молодь звільняється від фізичної праці та вивчає науки. Усі інші після шестигодинного робочого дня можуть за бажання навчатися, займатися спортом, розважатися. Утопійці переконані, що щастя людини полягає в її гармонійному розвитку, а також у розумному поєднанні праці та відпочинку. Державою управляють шановані вчені, а знаком їхньої влади замість корони слугує пучок колосся.

«Утопія» мала величезний успіх у читачів. Траплялися навіть люди, які вірили в існування щасливої країни й були готові вирушити на її пошуки.

Ганс Гольбейн Молодший. Томас Мор. *1527 р.*

ПОДРОБИЦІ

Подумайте! Чому книжка «Утопія» набула великої популярності серед читачів?

Вершиною іспанської літератури XVI ст. і водночас початком європейської літератури Нового часу стала творчість **Міге́ля де Серва́нтеса** (1547–1616).

Сервантес походив із збіднілого дворянського роду. Не маючи можливості отримати серйозну освіту, Мігель багато читав і набув широких знань. Більшу частину свого буремного життя Сервантес залишався солдатом, а потім став збирачем податків. Позбавлений будь-якого хисту до цього заняття, бідолаха навіть на деякий час опинився за ґратами. Після звільнення покинув службу й зацікавився літературою.

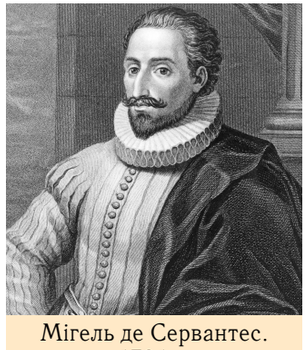

Мігель де Сервантес. *1791 р.*

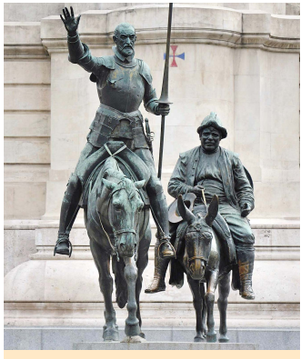

Пам'ятник Дон Кіхоту та Санчо Пансі в Мадриді

Роман Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» одразу приніс автору загальне визнання. Твір був задуманий як пародія на лицарські романи. Його герой, напівзлиденний дворянин Алонсо Кохано, живе в сільській глухомані, безперервно читає лицарські романи й марить про власні подвиги в дусі цих романів. Самотній гідальго робить своїм зброєносцем звичайного селянина Санчо Пансу – людину тямущу й водночас простодушну. Разом вони вирушають на пошуки слави.

Подвиги безстрашного гідальго виглядають безглуздими та кумедними, але він мріє про те, щоб «повсюдно панували дружба, любов і злагода». І поступово на зміну іронії приходить симпатія до Лицаря Сумного Образу, який великодушно захищає слабких і допомагає знедоленим. Сьогодні «Дон Кіхот» – друга після Біблії книжка за кількістю мов, якими її перекладено.

Подумайте! Чому образ Дон Кіхота приваблює людей у різних країнах світу вже майже п'ять століть?

3. Високе Відродження. Наприкінці XV – у першій третині XVI ст. відбувся небачений злет літератури, живопису, архітектури. Завдяки цьому зазначений період отримав назву **Високе Відродження**. Він дав світові новий тип творчої людини – особистість, обдаровану численними талантами, сильну духом, оригінального мислителя та митця. Цих творців нащадки не випадково порівнювали з давньогрецькими титанами, які не побоялися вступити в суперництво з олімпійськими богами.

Леонардо да Вінчі. Автопортрет. *Бл. 1505 р.*

В історії людства нелегко відшукати ще одну таку геніальну людину, як **Леона́рдо да Ві́нчі** (1452–1519).

Леонардо мав добру вдачу, був напрочуд вродливим і сильним – міг голіруч гнути підкови й перевершував усіх у фехтуванні та плаванні. Його інтереси не знали меж. Він залишив 14 томів рукописів, на сторінках яких збереглися малюнки численних винаходів: проєкти підводного човна, гелікоптера, парашута, розвідних мостів, кулемета, танка, плавильних печей, автоматичного ткацького верстата тощо. Усі вони набагато випередили свій час.

ПОДРОБИЦІ

Леонардо народився в невеликому місті Вінчі поблизу Флоренції. Помітивши неабиякі здібності хлопчика до малювання, батько віддав його навчатися до флорентійського художника Андре́а Верро́ккйо. Через шість років учитель доручив Леонардо написати на своїй картині ангела. За свідченням сучасників, побачивши постать, яку зобразив юнак, учитель зрозумів, наскільки учень перевершив його, і з того часу не брав пензля до рук.

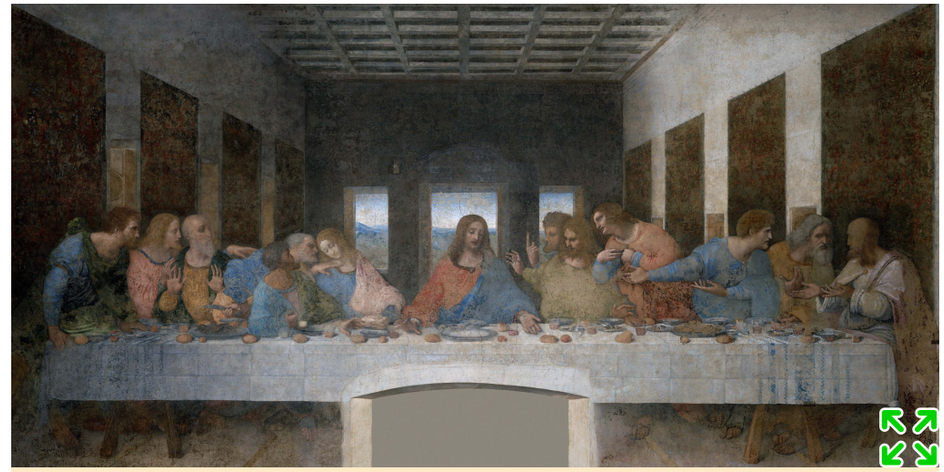

Леонардо да Вінчі. Таємна вечеря. *1495–1497 рр.*

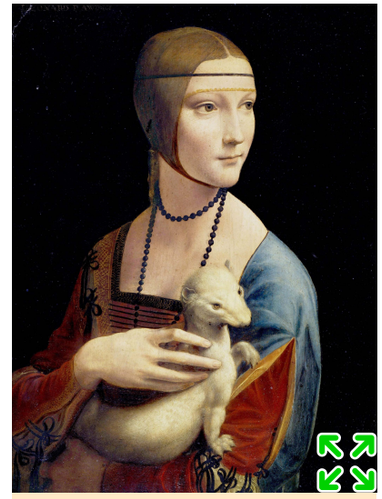

Леонардо да Вінчі. Дама з горностаєм. *1485–1490 рр.*

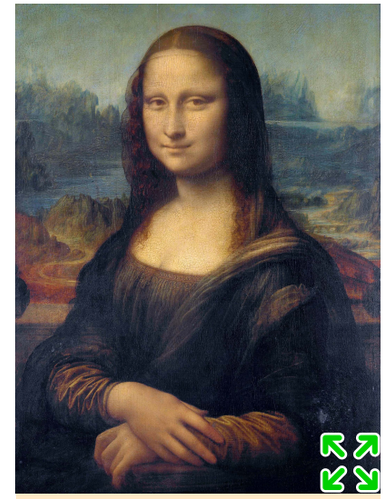

Леонардо да Вінчі. Мона Ліза (Джоконда). *1503–1506 рр.*

Леонардо не мав університетської освіти, проте це не завадило йому стати справжнім зразком усебічно розвиненої людини. Він захоплювався математикою, фізикою, анатомією та ботанікою, був конструктором, поетом, музикантом і мислителем, а свої енциклопедичні знання отримав завдяки нестримному потягу до знань і безмежному працелюбству. Усе свідоме життя Леонардо спав по 15 хвилин кожні чотири години, тобто значно менше, ніж звичайні люди. Першочергове значення Леонардо надавав досвіду, вважав його головним джерелом знань про людину та світ.

Найголовнішим з усіх занять для Леонардо завжди залишався живопис. Один з найкращих творів митця – фреска «Таємна вечеря», написана на біблійний

сюжет в одному з міланських монастирів. Христос прощається зі своїми учнями, він знає про зраду Іуди й свої майбутні муки. Зображено драматичний момент трапези, коли Христос вимовив фатальні слова: «Один з вас зрадить мене». Вони викликають в апостолів бурхливі почуття – відчай, переляк, подив, гнів. Дехто обурено схоплюється з місця. Аби не створювати враження штовханини, художник об'єднав персонажів у чотири групи по три постаті в кожній і розмістив їх ліворуч і праворуч від Христа. Леонардо відмовився від традиційного зображення Іуди з іншого боку стола, але зрадника легко впізнати: він відкинувся назад, стискуючи в руці гаманець із платою за зрадництво.

Леонардо створив низку чудових портретів, найуславленішими з яких є зображення Чічі́лії Галера́ні («Дама з горностаєм») і Мони Лізи («Джоконда»). На цих картинах художник блискуче передав сяйво очей, загадкову усмішку й характер своїх персонажів.

Дізнайтесь! У яких музеях зберігаються ці полотна Леонардо да Вінчі?

Видатною постаттю Високого Відродження був **Мікела́нджело Буонарро́ті** (1475–1564) – автор неперевершених творів скульптури, живопису, архітектури та поезії. Навчаючись у Флоренції при дворі Лоренцо Медічі, він відкрив для себе красу античного мистецтва й отримав можливість спілкуватися з відомими гуманістами. У двадцятирічному віці Мікеланджело відвідав Рим і створив там одну зі своїх найвидатніших скульптур – «П'єту» («Оплакування Христа»).

ПОДРОБИЦІ

Скульптура викликала захоплення в римлян, але ніхто з них не знав Мікеланджело. Знавці сперечалися, хто є автором цього прекрасного твору, і називали імена уславлених римських скульпторів. Тоді Мікеланджело вночі прийшов до церкви, де було виставлено «П'єту», і висік на ній амбітний надпис: «Мікеланджело Буонарроті, флорентієць, виконав».

Мікеланджело Буонарроті. П'єта. *Кін. XV ст.*

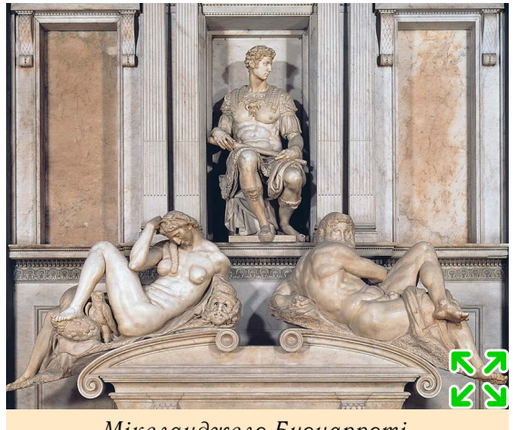

Мікеланджело Буонарроті. Саркофаг Джуліано Медічі. *XVI ст.*

Дізнайтесь! Де зараз зберігається «П'єта» Мікеланджело?

Так до Мікеланджело прийшла слава. Повернувшись до Флоренції, він зробив колосальну (5,5 м заввишки) мармурову статую Давида – молодого пастуха, який, за біблійною легендою, переміг велетня Голіафа. Попередні митці трактували перемогу юного Давида над грубою силою як результат Божої допомоги, а тому зображували його невеликим і слабким. Мікеланджело створив зовсім іншого Давида – сильного атлета, чия перемога є його власною заслугою. У Мікеланджело Давид утілює безмежну могутність людини. Флорентійці помістили скульптуру перед будинком уряду республіки.

Мікеланджело вважав себе лише скульптором, але це не завадило йому, справжньому титану Відродження, бути великим художником та архітектором. Його головна живописна робота – розпис плафону (стелі) Сикстинської капели в Римі. Тут яскраво виявився характер художнього дару Мікеланджело: його приваблювали не тихі й спокійні сюжети, а створення бунтівних і героїчних образів.

ПОДРОБИЦІ

За чотири роки Мікеланджело один розписав стелю площею близько 600 квадратних метрів! У 300 постатях він зобразив історію людства – від перших днів Творіння до Всесвітнього потопу. Мікеланджело працював без помічників, у дуже складних умовах: при поганому освітленні, лежачи на спині на спеціально виготовленому помості. Розпис замовив Папа Юлій II, який постійно хотів усе бачити й дуже заважав художнику працювати. Урешті-решт під час чергового візиту докучливого Папи роздратований Мікеланджело скинув на нього дошки зі свого помосту. Відтоді художник отримав спокій.

Справжніми шедеврами стали зведені Мікеланджело гробниці Папи Юлія II в Римі та родини Медічі у Флоренції. Геній великого митця втілився в соборі Святого Петра в Римі. Він завершив цю будову, що розпочав інший архітектор, і увінчав її грандіозним, піднесеним угору куполом, який ізсередини здається легким і пронизаним світлом. Прекрасний купол Мікеланджело височіє над Вічним містом як гідний пам'ятник його творцю.

Документ

XVI ст. Зі спогадів друга Мікеланджело, Антоніо Кандіві

Розписуючи Сикстинську капелу, Мікеланджело так привчив свої очі дивитися вгору на склепіння, що потім, коли роботу закінчив і почав тримати голову прямо, майже нічого не бачив і, коли йому доводилося читати листи та папери, мусив тримати їх високо над головою. Потроху він знову звикав читати, дивлячись прямо перед собою або вниз. Ця обставина свідчить, з якою... старанністю Мікеланджело працював над розписом капели.

Як Антоніо Кандіві описує старанність Мікеланджело під час розпису Сикстинської капели?

Аби отримати уявлення про найвидатніший зразок мистецтва епохи Відродження, здійсніть віртуальну екскурсію Сикстинською капелою у Ватикані, переглянувши відео.

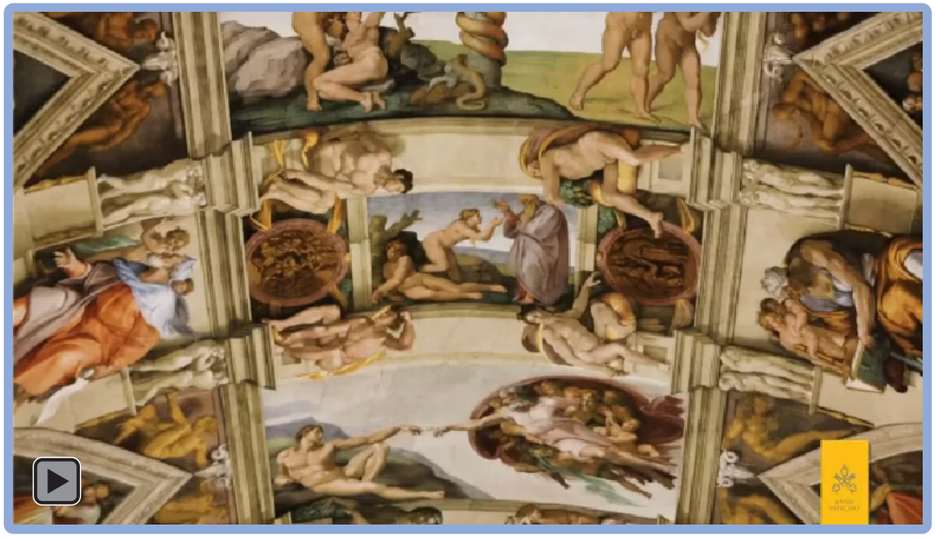

Світлим генієм Відродження називають **Рафаéля Сáнті** (1483–1520). Його творчість – це зразок піднесеної краси, досконалості й гармонії. Син художника з міста Урбіно, Рафаель з дитинства жив в атмосфері живопису. Зовнішня краса, доброта й ніжність характеру поєднувалися в ньому з величезною працездатністю.

Найулюбленішим образом майстра була Мадонна – втілення материнської відданості й любові. Вершиною творчості стала «Сикстинська Мадонна» – зображення прекрасної молодої жінки з немовлям на руках. Сповнена скорботи Марія передчуває трагічну долю своєї дитини та все ж несе людям сина як спокутну жертву.

Розгляньте репродукцію картини. Яке враження вона на вас справила? Що вам сподобалося і чому?

Рафаель Санті. Сикстинська Мадонна. *1515–1519 рр.*

Дізнайтесь! У якому музеї зберігається «Сикстинська Мадонна» Рафаеля Санті?

А зараз, коли ви дізналися, де перебуває наразі найвідоміше полотно Рафаеля, здійсніть віртуальний політ над цим містом. Під час «польоту» за надписами над будівлями, що зроблено англійською та німецькою, укажіть музей, у якому зберігається картина «Сикстинська мадонна». Щасти!

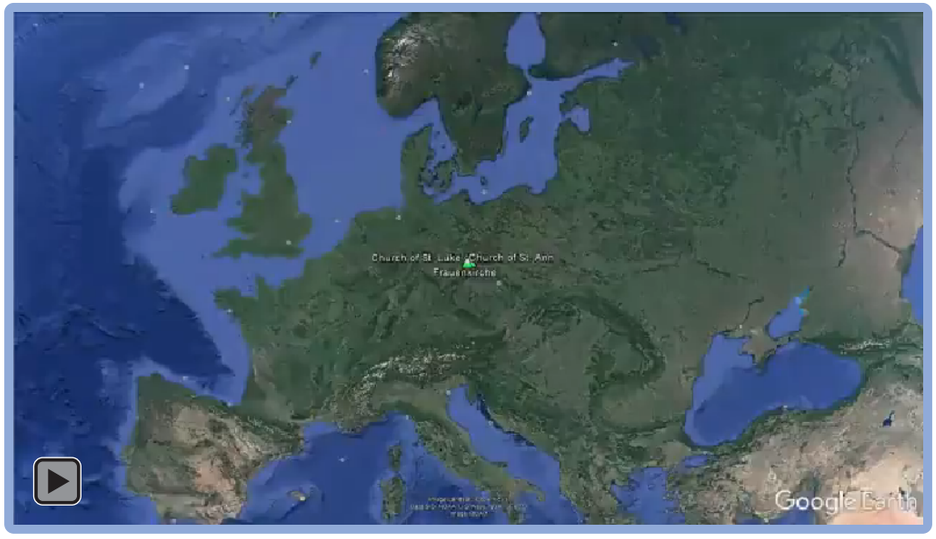

ПОДРОБИЦІ

Талант Рафаеля виявився рано, і Папа запросив його розписати парадні зали (станці) Ватиканського палацу. Одна з фресок цієї серії, на якій зображено давньогрецьких філософів і вчених, отримала назву «Афінська школа». Декому з її персонажів Рафаель надав риси своїх знаменитих сучасників: величний Платон – це Леонардо, глибоко замислений Геракліт – Мікеланджело, а один з учнів – сам Рафаель.

Рафаель Санті. Афінська школа. *Фрагмент. 1509–1511 рр.*

Рафаель прожив лише 37 років, але встиг зробити так багато й залишив такі неперевершені шедеври, що його самого називають Божественним, а період, коли він жив і працював, – добою Рафаеля.

4. Північне Відродження. Коли ми говоримо про Північне Відродження, то маємо на увазі мистецтво країн Північної Європи, яке склалося під впливом Італії.

Особливості Північного Відродження

- Пізніший, ніж в Італії, розквіт
- Потужний вплив середньовічної та готичної культури
- Уявлення про людину лише як частку Всесвіту, а не його центр
- Більша увага митців до навколишнього світу: природи, житла людини та результатів її праці
- Зв'язок з народним мистецтвом

Найяскравішим представником мистецтва Німеччини був **А́льбрехт Дю́рер** (1471–1528). Він народився в сім'ї ювеліра й навчався батьківського ремесла, поки потяг до живопису не змусив юнака порушити сімейну традицію. Дюрер став визнаним майстром друкованої гравюри – відбитка з малюнка, нанесеного на дерев'яну або мідну дошку та розмноженого за допомогою друкарського преса. Славу йому принесли картини, присвячені релігійним сюжетам, а також портрети сучасників.

Альбрехт Дюрер. Автопортрет в образі Христа. *1500 р.*

Різнобічно обдарована людина, Дюрер складав вірші та написав декілька книжок про секрети живописної майстерності. Подібно до італійських художників, він був переконаний у високому призначенні свого мистецтва, усвідомлював себе «князем живописців», як його називали на батьківщині. Доказом того є його автопортрети – зображення людини, яка впевнена у своєму таланті.

Дух тривожного, суперечливого XVI ст. відобразив один з найнезвичайніших художників – нідерландець **Ієроні́м Босх** (1450–1516). Його картини, наповнені фантастичними постатями, небаченими рослинами, дивними тваринами, нагадують ребус, який потрібно розгадати, щоб зрозуміти прихований сенс твору. Часом вибір сюжету для картини Босху підказувало старовинне народне прислів'я. Усі твори Босха сповнені тривоги за людство, яке загрузло у гріхах. Водночас у нідерландському мистецтві розвивалася і зовсім інша живописна манера – натуралістична. Її представники зберігали вірність натурі, тобто точно передавали портретну схожість, деталі побуту та одягу.

Подумайте! Чим творчість Босха може привабити нашого сучасника?

Розгляньте репродукцію картини. Як художник утілив прислів'я: «Світ – це віз сіна, кожний тягне з нього, скільки може»?

Ієронім Босх. Віз сіна. *1500–1502 рр.*

Популярність мали картини зі сценами з життя простолюду, а також пейзажі. Ці нові теми знайшли відображення у творчості **Пі́тера Бре́йгеля Старшого** (1525–1569), прозваного Мужицьким за досконалне знання народних обрядів, звичаїв, прислів'їв. Вони становили сюжетну основу його картин, героями яких були звичайні нідерландці у свята й будні.

Для Брейгеля людина є невід'ємною частиною природи, але художник не ідеалізує своїх селян. Навпаки – вони незграбні, а часом потворні, не знають піднесених почуттів, але дуже шанують звичайні речі: чисте затишне житло, тепле вогнище, пісну, але смачну їжу. Брейгель умів зображувати звичайні речі як диво.

ПОДРОБИЦІ

Одна з картин Брейгеля має назву «Нідерландські прислів'я». Це своєрідна енциклопедія нідерландського фольклору. На полотні представлено сюжети 119 народних прислів'їв, байок, приказок. Персонажі Брейгеля намагаються сісти між двох стільців, б'ються головою об стіну, накривають млинцями дах, кидають гроші на вітер і роблять інші нісенітниці. Усі вони безглуздо й даремно витрачають сили й кошти. Художник зобразив дурість як повсякденну звичку. Здається, цілий світ перевернувся догори ногами.

Розгляньте репродукцію картини. Сюжети яких народних прислів'їв ви змогли роздивитися?

Пітер Брейгель Старший. Нідерландські прислів'я. *1559 р.*

ПОДРОБИЦІ

Визнаним майстром портрета був **Ганс Гольбе́йн Молодший** (1497–1543), діяльність якого минала переважно за межами Німеччини – у Швейцарії та Англії. Деякий час він був придворним живописцем англійського короля Генріха VIII. Живучи в Лондоні, Гольбейн створив цілу галерею портретних шедеврів, зокрема – портретів гуманістів, з якими особисто дружив – Еразма Роттердамського, Томаса Мора тощо. Художник зміг точно передати своєрідність характеру своїх персонажів, зазвичай осіб непересічних.

Твори європейських майстрів доби Відродження є справжньою скарбницею світового мистецтва.

1. Яку людину гуманісти вважали своїм ідеалом? Чим їхнє ставлення до неї відрізнялося від середньовічного?
2. Чому батьківщиною нової культури стала саме Італія?
3. Схарактеризуйте головні політичні ідеї Нікколо Макіавеллі.
4. Які нові проблеми порушували у своїй творчості гуманісти за межами Італії?
5. Що дає змогу називати митців доби Високого Відродження титанами?
6. Які нові риси втілили в собі герої картин художників доби Відродження? Чим пояснюється особлива популярність портретного живопису?
7. Чим відрізнялося Північне Відродження від італійського? У яких країнах воно розквітло найяскравіше?

1. *У зошитах заповніть таблицю **«Видатні діячі гуманізму»**.*

Гуманісти	Їхні твори	Основні ідеї

2. *Виконайте онлайн-вправу «Творці доби Відродження».*

1. Візьміть участь у руханці **«Броунівський рух»**. Шість учнів розподіляють ролі видатних митців: Рафаеля Санті, Мікеланджело Буонарроті, Леонардо да Вінчі, Альбрехта Дюрера, Ієроніма Босха, Пітера Брейгеля Старшого. Ці учні отримують листівки з іменами художників і на окремих аркушах записують назви їхніх творів (кожен твір на окремому аркуші), складають їх на столі в учителя написом униз і підходять до дошки. Їхні «шанувальники» – інші учні – підходять за чергою до столу, беруть по одному аркушу, читають назву твору й шукають його автора серед «митців». Якщо знайшли правильно – стають поряд. Якщо помилилися – сідають на місце. Отже, кожен «художник» набирає команду «шанувальників». «Митці» дякують «шанувальникам» і, якщо є час, розповідають про «свої» твори.
2. Перегляньте відео «Одна історія. За що Леонардо да Вінчі здобув світове визнання». Обговоріть у загальному колі, чому видатного митця називають титаном доби Відродження.

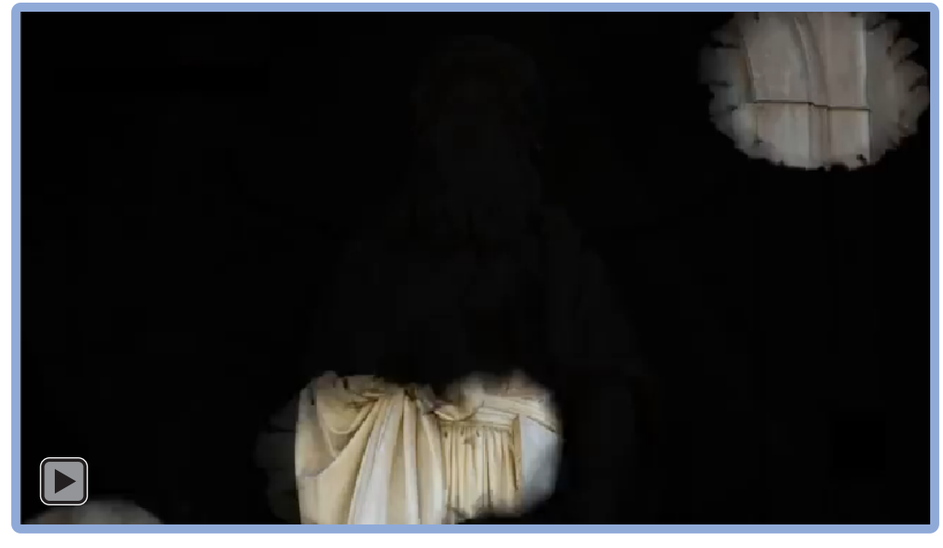

§6 РЕФОРМАЦІЯ В НІМЕЧЧИНІ

Подумайте! Яким терміном можна об'єднати слова, зазначені у хмаринці?

1. Католицька церква напередодні Реформації. За довгі століття свого існування католицька церква накопичила величезні багатства й зосередила у своїх руках чимало землі. З усієї католицької Європи стікався до Риму нескінченний потік золота. Навіть в істинних вірян викликали розчарування та обурення жадоба пап і кардиналів і розкіш, якою вони себе оточували.

Їхнє реальне життя йшло всупереч із закликами церкви до невибагливості та утримання від надмірностей і було надто далеке від ідеалів раннього християнства. Наплив до Риму прочан, широкий продаж їм реліквій, лихварські операції постійно поповнювали папську скарбницю.

Подумайте! Виплата десятої частини від прибутків є характерною лише для католицької церкви чи для православної також?

На зламі XV–XVI ст. невдоволення папами та їхнім оточенням стало загальним, а звинувачення на адресу Риму звучали дедалі частіше й сміливіше. Вони лунали з різних верств суспільства, кожна з яких мала свої претензії до пап. Королі та дворянство зазіхали на незліченні володіння церкви й виступали за **секуляриза́цію** – передачу церковних земель у власність світської влади. Розважливе й ощадливе бюргерство, а також підприємці нового типу вважали, що численні релігійні свята й пишні обряди коштують їм надто дорого. Вони вимагали їхнього спрощення й «дешевої церкви», аби якомога більше грошей залишити у власних кишенях.

Багатьох не влаштовувало існування церковної ієрархії та чернецтва, вшанування ікон і мощів. Особливі нарікання викликало богослужіння латиною, адже для основної маси європейців вона була незрозумілою. Водночас в умовах поширення освіти зростала кількість письменних людей. Вони висували вимогу вести богослужіння національними мовами й перекласти ними Святе Письмо.

Дізнайтесь! Якою мовою велося богослужіння в той час у православних церквах України?

Стверджуючи, що право розпоряджатися благодаттю надано церкві самим Богом, римські папи, як її «хранителі», поклали на себе також обов'язок відпускати гріхи. Вони широко розгорнули торгівлю спеціальними грамотами – **індульге́нціями** (з лат. – *милість*, *прощення*). За певну суму індульгенції звільняли від читання молитов, дотримання посту чи здійснення паломництва у вигляді каяття за гріхи, забезпечували їхнє повне або часткове відпущення. Безсоромний продаж індульгенцій викликав обурення щирих вірян-католиків.

На початку XVI ст. невдоволення церквою та непомірними зазіханнями пап невпинно зростало. У Європі назрівала **Реформа́ція** (з лат. – *перетворення*, *перебудова*) – широкий рух за реформу й оновлення католицької церкви. Почалася вона в Німеччині.

2. Ма́ртін Лю́тер і народження протестанти́зму. У розділеній на десятки дрібних держав Німеччині не існувало міцної королівської влади, здатної захистити її від церковників. З роз'єднаної Німеччини до папських скринь регулярно перетікали величезні суми грошей. Безліч папських продавців індульгенцій наводнили країну. Людиною, з вуст якої прозвучав заклик припинити цинічну торгівлю, став **Мартін Лютер** (1483–1546).

ПОДРОБИЦІ

Мартін Лютер народився в Саксонії в сім'ї гірничого майстра. У 18 років здібний юнак вступив до Ерфуртського університету – знаменитого центру гуманістичної освіти. Батько хотів бачити сина юристом, але Лютер обрав іншу долю. Глибока віра привела його до августинського монастиря. Ставши ченцем, Лютер вів дуже аскетичне життя.

Одного разу навіть довелося зламати двері келії, за якими виснаженого надмірними молитвами молодого монаха знайшли непритомного на підлозі. Проте незабаром прийшло розчарування в чернецтві. Здійснивши подорож до Рима, Лютер був вражений величезним багатством католицької церкви. Він багато часу приділяв роздумам про служіння Господу, захоплювався працями видатного середньовічного філософа Аврелія Августина.

Лютер полишив монастир і став викладати теологію у Віттенберзькому університеті. Один з його знайомих передрікав Лютеру незвичайне майбутнє: «Він у Церкву внесе великі перетворення».

Лукас Кранах Старший. Мартін Лютер. *Бл. 1532 р.*

ПОДРОБИЦІ

31 жовтня 1517 р. Лютер прибив до дверей замкової церкви в місті Віттенберг «95 тез проти індульгенцій». Це були 95 заперечень молодого професора проти права пап прощати грішників, які купували відпущення гріхів. У лічені дні він став відомий у всій Німеччині. Навколо Лютера згуртувалися однодумці. Від критики індульгенцій вони перейшли до засудження папства й католицької церкви загалом.

Над Лютером нависла загроза звинувачення в єресі, проте він непохитно стояв на своєму. У 1520 р. Папа видав буллу про відлучення бунтівника від церкви. Лютер привселюдно спалив її у дворі університету. Це означало остаточний розрив з Римом.

Популярність Лютера на батьківщині була надзвичайною. Папський посол повідомляв у Рим: «Дев'ять десятих у Німеччині кричать "Лютер", а одна десята принаймні – "Смерть римському двору!"».

Розгляньте карикатуру. Спробуйте схарактеризувати її зміст.

Лютер – волинка диявола. *Карикатура. 1521 р.*

Подумайте! Хто і з якою метою міг створити таку карикатуру на Лютера?

Щоб зробити Біблію доступною кожному, Лютер переклав її німецькою мовою. Пишне, але малозрозуміле звичайним парафіянам богослужіння латиною він запропонував замінити на проповідь рідною мовою. Праці Лютера, написані німецькою, друкували величезними накладами та миттєво розповсюджували всією країною.

Біблія. *Переклад М. Лютера. 1534 р.*

Розгляньте фотоілюстрацію. Дізнайтеся з додаткових джерел, де встановлено цей пам'ятник.

Пам'ятник Мартіну Лютеру

Протести на адресу Папи дедалі голосніше лунали всією Німеччиною. Ревний католик імператор Карл V вирішив втрутитись у справу. 1521 р. він викликав Лютера на рейхстаг у місто Вормс. Там «єретику» запропонували зректися своїх поглядів, але Лютер відмовився це зробити. Він не бажав іти проти власної совісті, а свою непохитність висловив у фразі: «На тому стою й не можу інакше».

Розгляньте гравюру. Який момент засідання рейхстагу, на вашу думку, на ній зображено?

Мартін Лютер на рейхстазі у Вормсі. *Гравюра. 1557 р.*

Основні ідеї Мартіна Лютера

- Порятунок душі залежить лише від віри в Бога, і для цього не потрібні посередники – папство й церква
- Секуляризація багатств церкви
- Розпуск чернечих орденів
- Спільні закони для мирян і священників (зокрема, священники могли одружуватися)
- Звільнення церкви від ідолопоклонства – ікон і скульптурних зображень
- Визнання лише двох церковних таїнств – хрещення та причастя

3. Поширення Реформації. Імператор, підтримуючи Папу, наполіг на ухваленні рішення про переслідування поборників нової єресі. Реформація вже здобула безліч прибічників. До неї долучилися всі верстви німецького населення – дворянство, бюргерство, селянство. Країною прокотилася хвиля міських повстань, під час яких громили церкви, монастирі, знищували ікони й статуї, нападали на монахів і священників. Почавши з реформи церкви, міська біднота й селянство сподівалися оновити світ і встановити справедливість. Ці ідеї знайшли гарячу підтримку у проповідника **То́маса Мю́нцера**. Він був палкий прихильник учення Лютера, але згодом став на радикальні позиції. Шляхи Лютера й діячів народної Реформації повністю розійшлися. Особливо зрозуміло це стало, коли влітку 1524 р. на півдні Німеччини вибухнула Селянська війна.

Кристоффель ван Зіхем. Томас Мюнцер. *Гравюра. 1608 р.*

Документ

XVI ст. Із селянської програми «12 статей»

По-перше, наше уклінне прохання і бажання мати право всією громадою обирати собі священника й усувати його.

По-друге, ми згодні давати справедливу зернову десятину, але лише так, як належить. Адже якщо її потрібно давати Богові та його людям, то вона дістається священнику, якщо він звіщає правильне слово Боже. Надалі ми бажаємо, щоб цю десятину збирали наші церковні старости й давали б належне утримання священнику, обраному всією громадою. Малої ж десятини ми не хочемо давати зовсім.

По-третє, досі звичним було вважати нас «власними» людьми. Беручи до уваги, що Христос пролиттям своєї дорогоцінної крові звільнив усіх нас, тому відповідає Письму, аби ми були вільні...

Титульний лист «12 статей». *XVI ст.*

По-п'яте, наші пани привласнили всі ліси. Ось наша думка: ліси повинні знову перейти в користування всієї громади.

По-шосте, ми зазнаємо великого обтяження від панщини, яка зростає та збільшується щодня. Ми бажаємо, щоб нас не приневолювали так сильно...

По-десяте, дехто привласнив громадські луки, а також ріллю. Ці землі ми хочемо знову повернути в наше спільне користування.

***1.** Як у документі відображено ідеї Реформації? **2.** Проти порушення яких прав виступали селяни? **3.** Як вони пояснювали законність вимоги про повернення їм особистої свободи?*

Мюнцер натхненно закликав селян до боротьби, пророкував швидкий кінець «безбожним тиранам» і перехід влади до простого народу. Погано озброєне й неорганізоване селянське військо не могло протистояти важкій

артилерії, кінноті та вимуштруваній піхоті князів. Простих селян безжально винищили. Невдовзі ліквідували й інші осередки опору. Повну підтримку діям князів висловив Лютер. Він писав, що бунтівників потрібно безжально знищувати, інакше вони загублять державу. Із цього моменту Лютер поєднав свою долю з князівською владою.

Подекуди налякане дворянство пішло селянам на поступки, але загалом становище селян погіршилося. Не здійснились і прагнення провести політичні реформи та створити єдину Німеччину. Переможцями в боротьбі вийшли князі. Після придушення селянських повстань у їхніх руках опинилася не тільки доля церкви, а й доля Німеччини загалом.

Розгляньте гравюру. На її основі розкажіть, чим закінчилася Селянська війна.

Кінець Селянської війни. *Гравюра. XVI ст.*

Подумайте! Чому Лютер підтримав жорстоку розправу з повсталими?

Покінчивши із Селянською війною, князі, прихильники Лютера, продовжили Реформацію. У своїх землях вони очолили церкву й тепер самі вирішували, яку релігію сповідуватиме підвладне їм населення. Світські правителі секуляризували церковні землі й привласнили багатства монастирів. Відповідно до вимог Реформації в їхніх володіннях перебудовували шкільну та університетську освіту.

Усе це дуже посилювало владу князів. Занепокоєний імператор Карл V переконав рейхстаг ухвалити рішення про повсюдне відновлення католицького богослужіння. У відповідь п'ять князів і 14 міст висловили свій протест. Із цього моменту прибічників Реформації стали називати протестантами. Так відбулося народження **протестантизму**. (Сьогодні протестантами вважають усіх прихильників Реформації, а національні церкви, які не визнають влади Папи Римського, мають назву «протестантські».)

4. Жан Кальві́н. Хвилі Реформації розійшлися всією Європою. У середині 30-х років XVI ст. її важливим центром стала Швейцарія. На відміну від Німеччини, вона не знала тиску імператорської та князівської влади й значно слабше відчувала вплив католицької церкви. Це дозволило швейцарським реформаторам діяти рішучіше за лютеран.

Розвиток Реформації у Швейцарії пов'язаний з ім'ям **Жана Кальвіна** (1509–1564).

ПОДРОБИЦІ

Жан Кальвін народився у Франції в сім'ї юриста. У 14 років вступив до університету, отримав прекрасну гуманітарну й правову освіту. Після того як у Франції почалися жорстокі переслідування прибічників Реформації, Кальвін був змушений залишити батьківщину. На запрошення магістрату Женеви він став проповідником у цьому великому торговельно-банківському місті. Суворий аскет із залізною силою волі, Кальвін був людиною рідкісної працездатності: повне зібрання його творів становить 59 томів.

Жан Кальвін

Основні ідеї Жана Кальвіна

- Долю людини заздалегідь визначено Богом
- Людина може сподіватися на спасіння, якщо виявляє всі свої здібності
- Лінощі – найбільша вада
- Зароблене багатство є запорукою майбутнього спасіння душі
- Помірність у витратах грошей
- Церква не має ієрархії
- Усі спільні справи вирішує та провадить громада

У Женеві було різко скорочено кількість святкових днів і встановлено суворий контроль за поведінкою мешканців. Їм заборонялося не лише грати в азартні ігри й танцювати на бенкетах, а й читати розважальну літературу, дивитися вистави, супроводжувати музикою процесії. Особливо суворо наглядали за відвідуванням церковних служб, заохочували доноси сусідів на порушників цього правила.

Учення Кальвіна переконувало в потребі старанно й плідно працювати, націлювало на виховання в людині дисциплінованості, зібраності, вольових якостей. Воно знайшло розуміння і підтримку серед ощадливого бюргерства й ранніх підприємців. Настанови женевського проповідника якнайліпше відповідали духу й вимогам часу – добі зародження капіталізму.

Подумайте! Яку роль кальвінізм відіграв у тому, що Швейцарія отримала назву «країна банків» і репутацію надійного фінансового партнера?

Не існувало в кальвіністів і зведеного в сан духовенства. Правив службу та читав проповідь пастор, якого обирали з-поміж людей освічених і красномовних. На відміну від інших кальвіністська церква мала демократичнішу організацію, що викликало симпатії до неї простих людей. Частину дворянства, незадоволеного посиленням королівської влади, приваблювало те, що Кальвін визнавав за підданими право на повалення правителя. Ділові кола гідно оцінили ідеали праці, накопичення та ощадливості, закладені в ученні Кальвіна. Усі ці переваги забезпечили кальвінізму безліч прихильників. Поряд з лютеранством він поширився на значні території. До кальвінізму долучилася частина населення Англії, Франції, Нідерландів, Німеччини, Скандинавських країн, Шотландії, Угорщини, Чехії,

Польщі. Згодом ті європейці, кому через релігійні переконання довелося рятуватися від переслідувань влади та емігрувати, перенесли ідеї кальвінізму до Америки.

1. Чому Реформація почалася саме в Німеччині? Чи можна вважати її випадковим явищем, початок якому поклали тези проти індульгенцій?
2. Чому вчення Лютера, яке отримало назву «виправдання вірою», становило загрозу для католицької церкви?
3. Чому особа Лютера та його вчення були надзвичайно популярні в Німеччині?
4. Схарактеризуйте причини та результати Селянської війни в Німеччині.
5. Кого називають протестантами?
6. Які верстви населення та чому підтримали вчення Кальвіна? Які з його настанов не втрачають значення і сьогодні?
7. Що спільного мають вчення Лютера та Кальвіна?

1. *Розгляньте карту «Реформація в Європі в XVI ст. Селянська війна в Німеччині». На контурній карті зафарбуйте різними кольорами райони поширення католицизму, лютеранства, кальвінізму.*
2. *У зошитах заповніть таблицю **«Причини Реформації»**.*

Верстви населення	Події та факти, які викликали невдоволення	Пропоновані зміни

3. *Візьміть участь у вікторині: виконайте онлайн-вправу «Реформація в Європі».*

Робота в парах. Підготуйте розповідь про життя, діяльність та основні ідеї Мартіна Лютера *(1-ша особа)* і Жана Кальвіна *(2-га особа)*. Під час діалогу визначте, чиї ідеї вам більше подобаються і чому.

§7 КОНТРРЕФОРМАЦІЯ В ЄВРОПІ

Пригадайте! Назвіть ключові імена, дати та події історії Реформації в Німеччині.

1. Орден єзуїтів. За всю свою довгу історію католицька церква не знала такого глибокого потрясіння, яким стала для неї Реформація. За підтримки правителів католицьких країн папський Рим почав активну боротьбу з «протестантською єрессю». Система заходів, які було спрямовано на припинення та викорінення реформаційних ідей і рухів, отримала назву **Контрреформáція**.

Початок наступу на Реформацію ознаменувався відродженням середньовічної інквізиції, у вогнищах якої загинули сотні «протестантських єретиків». Без дозволу інквізиції не можна було надрукувати жодного твору, а «шкідлива» література підлягала спаленню.

Надійним провідником політики Контрреформації в життя стало «Товариство Ісуса», або **орден єзуїтів**, яке заснував у **1534 р. Ігнáтій Лойóла** (1491–1556). Головне завдання «Товариства Ісуса» – зміцнення католицької церкви в боротьбі з єрессю. На відміну від членів інших чернечих орденів, єзуїти не мали монастирів і жили поряд зі звичайними людьми. Вони могли володіти майном і повністю підпорядковувалися владі Папи, беззаперечно виконували всі його розпорядження. В ордені панувала жорстка сувора дисципліна, очолював його довічно обраний генерал.

ПОДРОБИЦІ

Ігнатій Лойола походив зі знатного іспанського роду й в юності вів доволі легковажне життя молодого придворного. Ставши офіцером, колишній паж виявив справжні чудеса хоробрості, але в одній з битв отримав важке поранення, яке надовго прикувало його до ліжка. У замку брата, де Лойола лікувався, не знайшлося жодного з улюблених лицарських романів, що змусило його читати «Житія святих».

Ця книжка справила на Лойолу величезне враження. Він розпочав нове життя: відмовився від розкоші та вступив до університету, де стійко терпів глузування студентів зі своєї «темноти» і поважного віку. Невдовзі Лойола вирішив заснувати новий орден.

Ігнатій Лойола

Документ

1549 р. Із твору Ігнатія Лойоли «Духовні вправи»

Хоча дуже похвально служити Богові із чистої любові, однак потрібно старанно показувати також і страх перед Божественною величчю, і не лише той страх, який ми звемо синовнім, але й той страх, який зветься рабським.

Потрібно, аби віра в Бога була такою великою, що людина, не вагаючись, вирушила б у море на дощці, якщо в неї немає корабля!

Якщо церква стверджує, що те, що нам здається білим, є чорним, – ми повинні негайно визнати це!

Треба відмовитися від нашої власної волі для того, щоб перейнятися Божественною волею, яку висловив начальник... У цьому полягає найвищий ступінь покори: треба не лише хотіти так, як хоче начальник, треба відчувати так само, як він...

Папі потрібно підкорятися без заперечень, навіть заради гріха, і треба вчинити гріх, смертний чи простий, якщо начальник того вимагає в ім'я Господа нашого Ісуса Христа.

Підлеглий повинен дивитися на старшого, як на самого Христа. Він повинен коритися старшому... як палиця, яка підкоряється всілякому рухові, як куля з воску, яку можна змінювати й розтягувати в усіх напрямках...

Розкажіть, у чому вбачав істинну службу Богові Ігнатій Лойола.

У боротьбі за душі та уми вірян важливим напрямом діяльності ордена стала освіта. Єзуїтські школи відкривалися по всій Європі. Їхня популярність пояснювалася високою якістю навчання, яке до того ж було безкоштовним. «Воїни Христові» активно займалися і місіонерством. У XVI–XVII ст. вони потрапили в Індію, Японію, Китай, Південну Америку та інші країни, де проповідували католицтво серед місцевого населення. Велику увагу орден приділяв благодійності: він створив мережу лікарень і притулків для людей похилого віку та дітей-сиріт.

Єзуїти вирізнялися освіченістю, вишуканими манерами, здатністю виконувати відповідальні таємні доручення. Вони потрапляли в оточення монархів і в інтересах папства впливали на державну політику. Їхні спритність і вміння підпорядковувати людей своїй волі зробили орден дуже впливовим.

Подумайте! Які позитивні та негативні риси виховували у членів ордену «Товариство Ісуса»?

Церква єзуїтів у Відні. *1626 р. Сучасне фото*

Розгляньте гравюру. Які суспільні групи, на ваш погляд, було представлено на Тридентському соборі?

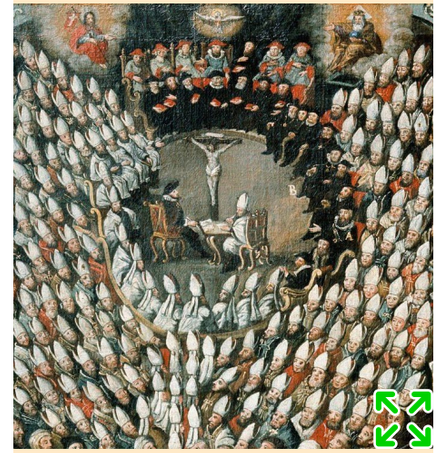

Тридентський собор. *Гравюра. XVI ст.*

Переглянувши відео, відвідайте церкву єзуїтів (нім. – Jesuitenkirche) у центрі Відня. Цю церкву побудовано у стилі бароко. Зверніть увагу на баню (ви вже бачили її на ілюстрації вище). У 1703 р. італійський художник Андреа Поццо намалював її на пласкій частині стелі. Проте виконана за допомогою художньої техніки *trompe l'œil* (з франц. – оптична ілюзія), баня ніби набуває об'ємності – створюється оптична ілюзія того, що зображений об'єкт існує у трьох вимірах.

2. Триде́нтський собор. Реформація розколола католицький світ навпіл, але в середині XVI ст. чимало європейців сподівалося, що ситуацію ще можна виправити. Потрібно лише, щоб у пошуках примирення обидві сторони зробили крок назустріч одна одній. Так думали не лише звичайні віряни, а й частина кардиналів та єпископів. З їхнього середовища дедалі наполегливіше лунали голоси тих, хто закликав Святий Престол до проведення реформи церкви.

Римські папи довго вагалися, перш ніж погодитися на перетворення. Нарешті в **1545 р.** Папа Павло III скликав у місті Тренто (латинізована назва – Тридент) вселенський **Тридентський собор**, який з перервами засідав до **1563 р.**, тобто 18 років.

Рішенням Тридентського собору було закріплено основні положення католицької віри, які хотіли знищити протестанти:

- непорушність церковної ієрархії, меси та сповіді;
- збереження семи таїнств, поклоніння святим та іконам;
- підтвердження посередницької ролі церкви;
- верховенство влади Папи Римського.

Тридентський собор заклав підвалини для оновлення католицизму та зміцнення церковної дисципліни. Він довів, що розрив із протестантизмом став остаточним.

3. Релігійні війни в Німеччині та Франції. Католицька церква частково змогла повернути собі вплив на суспільство. Протиборство з протестантами в Європі зростало: масштабне воєнне зіткнення ставало неминучим.

У Німеччині наймасштабнішим релігійним конфліктом стала Селянська війна, що завершилася поразкою протестантів. У 1530–1531 рр. протестантські князі та міста уклали оборонний Шмалькальденський союз. Між союзом та імператором Карлом V спалахнула війна. Низка конфліктів протягом всього XVI ст. зрештою призвела до перемоги протестантських князів.

У першій половині XVI ст. у Францію активно проникали реформаторські ідеї, здебільшого із сусідньої Швейцарії. Найбільшої популярності набув кальвінізм. Французьких кальвіністів називали **гугено́тами** (від нім. айдгеноссе – *співтовариш*). Ними ставали переважно містяни – від заможних бюргерів до дрібних ремісників і торгівців. Кальвіністську віру сповідували також селяни й чимало дворян.

Французький король **Карл IX** (1560–1574) і королева-мати **Катерина Ме́дічі** намагалися дотримуватися політики віротерпимості. Гугенотам дозволялося проводити богослужіння, але тільки за межами міст. Це не задовольняло їх: адже серед гугенотів переважали містяни. Водночас поступка викликала обурення католиків. У такій атмосфері загального занепокоєння сталася підступна різанина мирних гугенотів, які зібралися для спільної молитви в місті Вассі́. У відповідь протестанти жорстоко розправлялися з католиками. Почалися **релігійні війни (1562–1598)**, які також називають громадянськими, оскільки в їхньому вогні брат ішов на брата, а син – на батька. Країна поринула у вир насильства.

ПОДРОБИЦІ

Задля загального примирення вирішили укласти шлюб між сестрою короля Маргаритою Валуа й лідером гугенотів Генріхом Бурбоном. Для участі у святкуванні весілля до Парижа з'їхалися сотні дворян-гугенотів. Вони й гадки не мали, що після декількох днів урочистостей на них чекає розправа. У ніч на 24 серпня 1572 р., у свято Св. Варфоломія, із дзвіниць усіх паризьких церков пролунав набат – сигнал до дій. Почалося безжальне вбивство неозброєних гугенотів, будинки яких заздалегідь позначили білими хрестами. Ця кривава подія отримала назву «Варфоломіївська ніч». Різанина продовжувалася декілька днів і перекинулась у провінції. Загалом загинуло близько 30 тисяч осіб, серед яких один з лідерів гугенотів – відважний адмірал Колінь́і.

Розгляньте репродукцію картини. Із чого можна зрозуміти, що напад на гугенотів стався для них раптово й був абсолютно безжальний?

Франсуа Дюбуа. Варфоломіївська ніч. *1572–1584 рр.*

У самий розпал релігійних війн новим королем Франції став Генріх III. У столиці спалахнуло повстання. Після смерті короля від руки фанатичного монаха-домініканця законним спадкоємцем престолу став Генріх Бурбон. Він зробив блискучий політичний крок: заявив, що «Париж вартий меси», і прийняв католицтво. Без опору він увійшов до столиці та став королем Франції під іменем Генріха IV (1589–1610). На французькому троні утвердилася династія Бурбонів.

Подумайте! Поясніть, як ви розумієте вислів «Париж вартий меси». Що означають ці слова? У чому, на вашу думку, полягала мудрість Генріха Бурбона, який прийняв католицтво?

4. Аугсбурзький релігійний мир. У 1530 р. на рейхстазі в місті Аугсбурзі найближчий соратник Лютера – **Філі́пп Мела́нхтон** (1497–1560) – вручив імператору документ, відомий під назвою «Аугсбурзьке віросповідання». У ньому було викладено основи **лютера́нства** – найпоширенішої течії протестан-

тизму, яка заснована на ідеях Лютера. Главою церкви замість Папи ставав князь. Помітно спрощувались обряди: зберігалися тільки два таїнства – хрещення та причастя, а пишна католицька меса замінювалася проповіддю священника. Проповідь посідала центральне місце в церковній службі. Лютеранська церква ставала «дешевою»: відмовлялася від надмірного оздоблення, розкішного вбрання, вшанування ікон і святинь.

Карл V відхилив пропозицію і разом з католицькими князями почав війну проти лютеран. Німеччина розкололася на два ворожі релігійні табори. Виснажлива боротьба закінчилася лише в **1555 р.** підписанням **Аугсбурзького релігійного миру**. Імператор був змушений визнати рівноправність католиків

Розгляньте гравюру. Опишіть зображену подію.

Рейхстаг в Аугсбурзі. *Гравюра. 1650 р.*

і лютеран. Карл V дозволив кожному з князів упроваджувати у своїх землях ту релігію, якої дотримувався сам місцевий правитель. У життя увійшов принцип: «Чия влада, того й віра». Частина князівств, розташованих переважно в центрі й на сході Німеччини, стали протестантськими, решта залишилася католицькими. Це остаточно закріпило роздробленість Німеччини й на тривалий час поховало сподівання на її політичне об'єднання.

1. Що таке Контрреформація?
2. Яку роль у Контрреформації відіграв орден єзуїтів?
3. Чому папству довелося скликати вселенський собор і запровадити реформу католицької церкви?
4. Чи можна вважати, що Тридентський собор укріпив владу Папи?
5. Як розгорталися релігійні війни в Німеччині?
6. Чому релігійні війни у Франції можна вважати громадянськими?
7. Які наслідки мав для Німеччини Аугсбурзький релігійний мир?

1. *У зошитах складіть таблицю **«Церква в Європі в XVI ст.»**, у якій порівняйте католицьку, лютеранську та кальвіністську церковні організації за такими критеріями: 1) церковна ієрархія; 2) основи віровчення; 3) монастирі; 4) церковна атрибутика у храмах (ікони, свічки, скульптури тощо).*
2. *Виконайте онлайн-вправу «Контрреформація в Європі».*

1. За допомогою прийому **«Мікрофон»** за чергою дайте відповідь на запитання: «Чи можна з матеріалів параграфа дійти висновку, що лютеранство сприяло збереженню роздробленості Німеччини»? Відповідь обґрунтуйте.
2. Перегляньте відео «Контрреформація». У загальному колі обговоріть, якими засобами католицька церква боролася з Реформацією. Чи були такі засоби, на вашу думку, виправданими?

§8 НАРОДЖЕННЯ НОВОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО МИСТЕЦТВА ТА НАУКИ

Пригадайте! Які галузі науки були найрозвинутіші в добу середньовіччя?

1. Доба бароко. Разючі зміни, що відбувалися у світосприйнятті людей на зламі XVI–XVII ст., не могли не вплинути на мистецтво. На зміну врівноваженому й гармонійному мистецтву Відродження приходить новий художній стиль – **баро́ко** (з італ. – *вигадливий, дивний*). Він виник в Італії та стрімко поширився всією Європою. Бароковим творам притаманні особлива пишність і велич, підкреслена декоративність і насиченість (часом навіть надмірна) ліпниною. Їхня мета – справити на людину вкрай емоційне враження.

Справжній переворот у живописі здійснив італієць **Мікела́нджело да Карава́джо** (1573–1610). Він перший зобразив світ неприкрашеним, начебто зупинивши на своїх картинах мить реального життя. Надзвичайної достовірності персонажів художник досягав за допомогою улюбленого мистецького ефекту – світлового контрасту, гри світла й тіні.

Розгляньте репродукцію картини. Дізнайтеся з додаткових джерел, кого зображено на полотні.

Мікеланджело да Караваджо. Вечеря в Еммаусі. *1599–1602 рр.*

ПОДРОБИЦІ

Видатним представником мистецтва бароко був архітектор і скульптор **Джова́нні Лоре́нцо Берні́ні** (1598–1680). Найяскравіший твір майстра – ансамбль перед собором Святого Петра у Ватикані. Безліч різномовних прочан, які збиралися перед головним храмом католицького світу, повинні були відчувати тут свою духовну єдність. Для втілення цієї ідеї Берніні знайшов геніальне рішення. Перед собором він спорудив величну площу з обеліском і фонтанами й надав їй форму овалу, який обрамляли дві колонади. Загальний обрис ансамблю нагадує ключ, що мало символізувати слова Христа, звернені до першого єпископа Риму апостола Петра: «І дам тобі ключі Царства Небесного».

Неперевершеним «королем живописців» по праву вважається фламандець **Пі́тер Па́уль Ру́бенс** (1577–1640). Він надав мистецтву бароко нового подиху, внісши в нього традиції античності та Відродження – зображення оголеного тіла й радості буття. Його картини нібито випромінюють життєву силу. Рубенс був прекрасним колористом і вмів напрочуд точно передавати всі відтінки кольору. Як нікому, йому вдавалося виписати фактуру тканин, блиск прикрас, пухнастість хутра. Великий фламандець створив також свій напрям у портретному живописі – парадний портрет – зображення видатної особи в ореолі слави й величі.

Вершиною іспанського живопису є творчість **Дієго Вела́скеса** (1599–1660). У 24 роки він став придворним художником короля Філіппа IV і, залишаючись ним до кінця життя, переважно писав портрети. Веласкес створив галерею зображень членів королівської сім'ї та їхнього оточення, відзначену глибоким проникненням у внутрішній світ і психологію персонажів. Полотна Веласкеса вражають точністю передачі кожного характеру. Не випадково Папа Інокентій X, побачивши свій портрет, не зміг утриматися від слів: «Надто правдиво!».

Пітер Пауль Рубенс. Автопортрет з Ізабеллою Брант. *1609 р.*

Дієго Веласкес. Інфанта Маргарита. *1660 р.*

Рембрандт ван Рейн. Повернення блудного сина. *1668–1669 рр.*

Дізнайтесь! Який знаменитий твір Дієго Веласкеса зберігається в Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків у Києві?

У Голландії художники відмовилися від релігійних сюжетів. У пошуках нових тем вони звернулися до навколишньої дійсності: малювали портрети, сценки з повсякденного життя, пейзажі, натюрморти.

Найяскравішою постаттю голландської школи був **Ре́мбрандт ван Рейн** (1606–1669). З глибокою любов'ю і теплом малював він портрети дружини й сина, інших близьких людей. Художник залишив понад 60 автопортретів, дивлячись на які, можна уявити світ його думок і почуттів у різні періоди життя. Творчий шлях Рембрандта завершує картина «Повернення блудного сина» – розповідь художника про любов, яка все прощає, і щире каяття. Два століття потому французький живописець Ежен Делакруа сказав про творчість Рембрандта: «Правда – найпрекрасніше й найрідкісніше явище у світі».

2. Нова картина Всесвіту. На зламі XVI–XVII ст. під впливом буремних подій епохи важливих змін зазнала європейська наука. Її розвиток відбувався з безліччю суперечностей. З одного боку, розширилися знання європейців про світ, значних успіхів досягла освіта, справжнє піднесення переживала наука. З іншого – у полум'ї релігійних війн та атмосфері релігійної нетерпимості процвітали всілякі забобони, найбільш диким проявом яких стало «полювання на відьом».

У центрі уваги творців Відродження перебувала людина та гуманітарні науки. На зламі XVI–XVII ст. інтереси змістилися в іншу площину: численні винаходи й вдосконалення дали величезний запас нових знань і забезпечили поштовх до розвитку природничих наук. У цій галузі почався справжній науковий переворот. Поява нових розробок у сфері природничих наук диктувалася потребами дедалі зростаючого виробництва й практичної діяльності людини. Далекі морські подорожі сприяли розвитку астрономії. Застосування компаса спричинило вивчення явищ магнетизму. Успіхи у фарбувальній справі, металургії, виготовленні ліків вели до накопичення нових знань з хімії. Потреба визначати відстань польоту ядра під час стрільби з гармати спонукала до вивчення законів падіння та руху тіл.

Розгляньте репродукції картин. Якими приладами користувалися вчені?

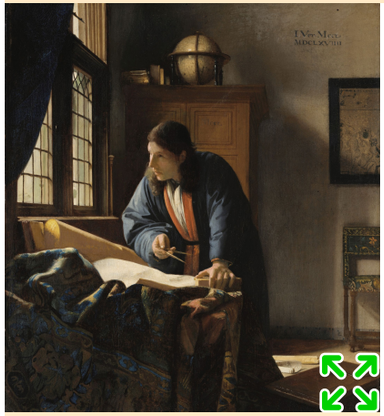

Ян Вермеєр. Географ. *1669 р.*

Ян Вермеєр. Астроном. *1668 р.*

Водночас піднесення матеріального виробництва озброїло вчених новими знаряддями й засобами наукової роботи, підштовхнуло до винайдення на зламі XVI–XVII ст. конче потрібних для розвитку досліджень точних приладів. У цей час було виготовлено досконаліші годинники, з'явилися мікроскоп, телескоп, термометр та інші потрібні для астрономії та фізики прилади. Перші великі відкриття зробили астрономи.

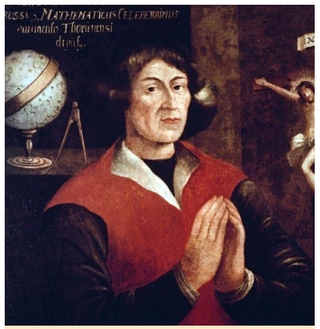

Міколай Коперник. *XVI ст.*

Із часів античності в Західній Європі панувало уявлення про Землю як центр Всесвіту. Навколо неї в певній послідовності оберталися Місяць, Сонце й планети. Така точка зору повністю відповідала католицькому віровченню, тому заперечити її можна було, лише повставши проти авторитету церкви. Першим на цей сміливий крок відважився польський вчений **Міколáй Копéрник** (1473–1543). Він висловив думку, що Земля разом із планетами обертається навколо нерухомого Сонця. Свою теорію Коперник обґрунтував у роботі «Про обертання небесних сфер». Побоюючись інквізиції, астроном довгі роки не наважувався опублікувати свій трактат і перший надрукований примірник побачив лише в день своєї смерті.

Відкриття Коперника знайшло подальше обґрунтування в дослідженнях німця **Йóганна Кéплера** (1571–1630). Навчаючись професії богослова, обдарований юнак невдовзі захопився точними науками. Він зробив математичну обробку астрономічних даних і не тільки підтвердив, але й розвинув далі теорію Коперника. У 1627 р. Кеплер склав таблиці руху планет навколо Сонця. Він припустив, що орбіта планети має вигляд не кола, а еліпса. Про значення діяльності вченого свідчить той факт, що закони руху планет, які він відкрив, і сьогодні називають законами Кеплера.

Спочатку ніхто й гадки не мав використовувати підзорні труби для наукових досліджень. Тільки великий **Галілéо Галілéй** (1564–1642), сконструювавши

телескоп зі збільшенням у 32 рази, направив його в зоряне небо. Учений відкрив нові зірки та побачив на Місяці гори, залишив перші замальовки місячної поверхні. Він виявив плями на Сонці, а також підтвердив, що Земля, як й інші планети та Сонце, обертається навколо своєї осі. За це твердження проти Галілея повстала інквізиція. Рятуючись від спалення, він був змушений привселюдно зректися власних переконань, хоча й вважав свої висновки правильними. За легендою, залишаючи залу суду, великий учений тихо, але твердо вимовив: «І все-таки вона обертається!».

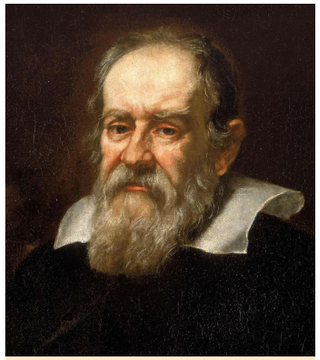

Юстус Сустерманс. Галілей. *Бл. 1640 р.*

Рішучим прибічником учення Коперника став італійський монах-францисканець **Джордáно Брýно** (1548–1600). Він пішов далі за свого попередника та, на відміну від Коперника, вважав, що Всесвіт не обмежений однією лише Сонячною системою. Бруно висловив думку про нескінченність Всесвіту та існування в ньому безлічі світів, зокрема й населених. Ці погляди надто розходилися із церковним ученням і стали підставою для звинувачення в єресі. Вісім років ув'язнення, допити й тортури інквізиторів не зламали Бруно й не змусили його відмовитися від своїх поглядів. Людину дивовижної освіченості, одного з найоригінальніших мислителів XVI ст., Джордано Бруно спалили в Римі.

ПОДРОБИЦІ

Історія донесла до нас розповідь про те, що на початку XVII ст. в невеликому голландському місті Мідделбурзі жив майстер Ханс Ліпперсгей, який виготовляв і продавав окуляри. Якось його діти грались у крамниці й вирішили через два скельця роздивитися гарного півника на шпилі соборної дзвіниці. На превеликий подив півник збільшився в розмірах. Хлопчики розповіли про це батькові, і той виявив, що одне скло було опуклим, а друге – увігнутим. Він закріпив їх на кінцях двох трубок і помістив їх одна в одну. Так було створено першу підзорну трубу.

3. Великі перемоги допитливого розуму. Жорстокі розправи не могли зупинити розвитку нової науки та пошуку вчених з різних країн Європи нових способів пізнання світу. Англійський філософ **Фрéнсіс Бéкон** (1561–1626) був упевнений, що у своїй роботі вчений має спиратися на результати тривалих спостережень. Тільки багаторазові експерименти можуть дати підстави для узагальнювальних висновків, тільки дослід становить основу наукових знань, є єдиним джерелом істини та її єдиним підтвердженням. Переконання Бекона в тому, що наука повинна дати людині владу над природою та поліпшити її життя, знайшло вираження в його крилатому вислові «Знання – сила».

Френсіс Бекон

Різнобічність інтересів Бекона просто вражає: він був політиком і державним діячем, юристом і дипломатом, істориком і літератором. Світ, перетворений всемогутньою наукою, філософ описав у своєму утопічному романі «Нова Атлантида», де змалював захопливу картину життя в ідеальній державі. До її уряду входять тільки вчені, завдяки

їхнім досягненням перед країною відкривається прекрасне майбутнє, а на її жителів чекає загальне процвітання.

Документ

XVII ст. З «Нової Атлантиди» Френсіса Бекона

Читайте не для того, щоб заперечувати й спростовувати, не для того, щоб сприймати на віру, і не для того, щоб знайти предмет для бесіди, але щоб мислити та розмірковувати...

...Я лише сурмач і не беру участі в битві... Наша сурма закликає людей не до взаємних чвар або битв, а, навпаки, до того, щоб вони, уклавши між собою мир, об'єднаними силами встали на боротьбу з природою, захопили штурмом її неприступні укріплення та розсунули межі людської могутності.

Що автор вважав головним у читанні книжок? Що він мав на увазі, коли називав себе сурмачем?

Розгляньте портрет. З допомогою старших родичів чи знайомих дізнайтеся, у якому музеї він зберігається.

Невідомий художник. Портрет Декарта. *До 1785 р.*

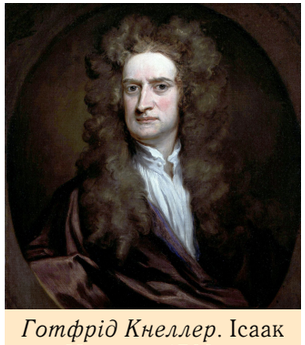

Готфрід Кнеллер. Ісаак Ньютон. *1702 р.*

На відміну від Бекона, видатний французький філософ і математик **Рене́ Дека́рт** (1596–1650) відводив досліду другорядну роль. Джерелом справжнього знання він вважав розум. Свою безмежну віру в розум великий філософ закарбував у словах: «Я мислю, отже, я існую». Учення Декарта – картезіанство (від його латинізованого імені – Картезій) – знайшло численних прибічників і послідовників. Воно заклало основи раціоналізму XVII ст. – переконаності в тому, що мірилом істини є розум.

Піднесення наукової думки й потреби природничих наук сприяли швидкому розвитку математики. Відкриття в ній здійснювалися майже одне за одним: було винайдено логарифми, стали використовувати літери та знаки додавання і віднімання, рівності, дужки тощо. Відтепер у вжиток увійшли чіткі алгебраїчні формули, що значно полегшило складні обчислення.

Початок нової епохи в розвитку математики й фізики пов'язано з іменем видатного англійського вченого **Ісаа́ка Нью́тона** (1643–1727). Він вивчав природу світла, рух планет по орбіті, принципи взаємодії фізичних тіл. У кожній із цих галузей Ньютону належать геніальні відкриття, що дозволило йому сформулювати закон всесвітнього тяжіння та зробити величезний внесок у створення наукової картини світу.

4. «Полювання на відьом». Доба наукового перевороту збіглася з розпалом «полювання на відьом», коли небачені хвилі жорстоких переслідувань захлеснули Європу.

Віра в «темні сили» існувала здавна. Часті епідемії, тривалі війни, важкі голодні роки виснажували людей. Це породжувало страхи й бажання покарати винуватців. Ворога знаходили в подобі відьми. За повір'ям, чаклунськими знаннями, або відьомством, було наділено тих, хто вступив у союз із дияволом. Отримавши від нього надзвичайну могутність, такі люди начебто могли надприродним шляхом впливати на навколишній світ, інших людей, тварин. Відьмами називали також тих, хто знав цілющі властивості лікарських рослин і вмів лікувати травами.

Тортури та страта відьом. *Мініатюра. 1514 р.*

У чаклунстві звинувачували переважно жінок. Адже у християнському світі, де головували чоловіки, жінки вважалися істотами нижчими й слабкими. Цього, за тогочасними уявленнями, вистачало, аби вони стали здобиччю диявола. Для притягнення до суду не потрібно було доказів, вистачало просто скарги сусідів. Хвороба або смерть, неврожай, пропажа молока в корови, навіть краса – усе це та безліч іншого могло спричинити наклеп. Коли ж нещасна жертва потрапляла до рук суддів, ті легко збивали з пантелику перелякану до смерті жінку й витягували з неї зізнання в неймовірних злочинах. Згодом до звинувачених почали потрапляти й чоловіки. Із XVI ст. головним засобом «обробки» підсудних на процесах стали тортури, доти заборонені.

«Полювання на відьом» було прибутковою справою. Донощик отримував частину майна своєї жертви, а судді й кати – високу платню. Із середини XVI – до середини XVII ст. в Європі відбулося понад 50 тисяч відьомських процесів. З однаковим заповзяттям їх проводили й католики, і протестанти. Лише поодинокі люди наважувалися протистояти загальному безумству. «Полювання на відьом» – це масове вбивство невинуватих, одна з найдраматичніших сторінок європейської історії.

Документ

XVI ст. З «Історії міста Тріра» священника Йохана Лідена

Усі так повірили, що тривалі неврожаї викликані відьмами... що вся країна піднялася, аби знищити їх. Цей рух підтримали багато церковних діячів, які шукали багатства в попелі спалених відьом. ...По містах і селах... стрімко пересувалися спеціальні обвинувачі, інквізитори, судді тощо, які притягали до суду й піддавали тортурам осіб обох статей, спалювали їх у величезній кількості.

Мало хто із звинувачених уникав покарання. Навіть представників трірської влади не обійшла ця доля. Були спалені суддя, два бургомістри, декілька ратманів і помічників суддів. У цій катастрофі загинуло чимало священників... Безумство людської злоби й судів, які прагнули крові та здобичі, поширилося так далеко, що навряд чи залишився хтось, кого не зачепила підозра в цьому злочині... Було багато підстав для сумнівів, чи всі засуджені винні...

***1.** Як слід розуміти слова, що деякі церковні діячі «шукали багатства в попелі спалених відьом»? **2.** Чи лише священники прагнули такої мети?*

1. У чому полягає своєрідність стилю бароко? Які проблеми хвилювали митців тієї доби?
2. Які умови сприяли піднесенню саме природничих наук?
3. Як відкриття М. Коперника змінили уявлення про Сонце, Землю та інші планети?
4. Чому обурення церкви сприяло відкриттям в галузі астрономії?
5. Який метод, на думку Ф. Бекона, має першочергове значення для дослідника? Якою була позиція Р. Декарта?
6. Із чиїми іменами пов'язано початок нової доби в розвитку математики й фізики?
7. Чим можна пояснити той факт, що водночас із розвитком науки відбувалося «полювання на відьом»?

1. *У зошитах заповніть таблицю* ***«Визначні вчені XVI–XVII ст.»****.*

Прізвище	Галузь наукових знань	Основні праці та досягнення

2. *Виконайте онлайн-вправу «Мистецтво доби Відродження та бароко».*

Відвідайте «**Дискусійне кафе**». Між чотирма учнями розподіліть ролі Френсіса Бекона, Рене Декарта, Галілео Галілея та представника суду інквізиції. Решта учнів виконує роль публіки. Проведіть два диспути.

Під час першого диспуту «Галілей» має довести, що Земля обертається навколо Сонця, а «представник інквізиції» має обґрунтувати протилежну точку зору (кожен з учасників повинен сформулювати аргументи). «Публіка» слухає дискусію і ставить запитання обом учасникам. Переможцем стає той, хто отримує гучніші оплески публіки.

У другому диспуті беруть участь «Бекон» і «Декарт». Перший висловлює аргументи на користь дослідів, вважаючи, що пізнання складається з багаторазових дослідів, а другий висловлює аргументи на користь розуму, який єдиний є джерелом знання. «Публіка» оцінює аргументацію «вчених» і визначає переможця.

Запам'ятайте дати й синхронізуйте їх з подіями, що відбувалися в тогочасній Україні.

У світі

1517	«95 тез проти індульгенцій» М. Лютера, початок Реформації	1545–1563	Тридентський собор
1555	підписання Аугсбурзького релігійного миру	1562–1598	релігійні війни у Франції

В Україні

?

Узагальніть вивчений матеріал розділу та за допомогою тестових завдань перевірте, як ви його засвоїли.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ДО РОЗДІЛУ 2.

ВИСОКЕ ВІДРОДЖЕННЯ. РЕФОРМАЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

1. Заповніть таблицю «Митці епохи Відродження».

Італійське Відродження			Північне Відродження		
Митці	Роки життя	Назви творів	Митці	Роки життя	Назви творів

2. Установіть відповідність між картиною та її автором.

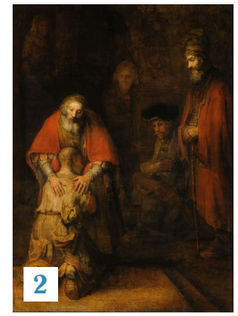

А Рембрандт ван Рейн
Б Пітер Пауль Рубенс
В Альбрехт Дюрер
Г Дієго Веласкес
Д Рафаель Санті

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

3. Дайте відповіді на запитання до карикатури.

А Кого зображено на карикатурі?
Б Яку релігію, на вашу думку, сповідував автор карикатури?
В Яку реакцію в німецькому суспільстві могла викликати ця карикатура?

4. Використовуючи карту «Реформація в Європі в XVI ст. Селянська війна в Німеччині», дайте відповіді на запитання.

А На яких територіях населення сповідувало кальвінізм?
Б Назвіть головні центри Контрреформації.

В Які релігії сповідувало населення Саксонії, Тюрингії, Баварії, Угорщини, Сербії, Болгарії?

5. Розгадайте зашифровані в анаграмах імена митців і назви їхніх творів та з'єднайте їх.

ТОМАМРОС	ІАНСВІЗ
БХОСМРІЄНОІ	МОАНАЛІЗ
ЛЕОАДРВІНДАІНОЧ	АВЬДЕРЖЕЦ
КМЛАНДЖЕЛОІЕ	УПЯІТО
МАЕВЛЛІІКА	'ТАПЄ

ЗАВЕРШИТИ **СКАСУВАТИ**

ТЕМАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ

РОЗДІЛ 2. ВИСОКЕ ВІДРОДЖЕННЯ. РЕФОРМАЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

Завдання з вибором однієї правильної відповіді

1. Укажіть автора твору «Похвала Глупоті».

А Еразм Роттердамський
Б Нікколо Макіавеллі
В Томас Мор
Г Мігель де Сервантес

А	Б	В	Г

2. Як називається одне з найвідоміших полотен Рембрандта ван Рейна?

А «Апостоли Петро і Павло»
Б «Повернення блудного сина»
В «Вечеря в Еммаусі»
Г «Віз сіна»

А	Б	В	Г

3. Укажіть правильне визначення терміна «бароко».

А Жіночі аксесуари
Б Мистецький стиль
В Частина храму
Г Посуд

А	Б	В	Г

4. Як звали героя найвідомішого роману Мігеля де Сервантеса?

А Робін Гуд
Б Дон Кіхот
В Гулівер
Г Робінзон

А	Б	В	Г

5. Укажіть назву чернечого ордену, що заснувала в епоху Контрреформації зображена особа.

А Орден тамплієрів
Б Орден госпітальєрів
В Орден єзуїтів
Г Орден домініканців

А	Б	В	Г

6. Який прилад сконструював Галілео Галілей?

А Телескоп
Б Мікроскоп
В Астролябія
Г Мікрофон

А	Б	В	Г

7. Визначте назву твору, автора якого зображено на портреті.

А «Про будову людського тіла»
Б «Про обертання небесних сфер»
В «Зірковий вісник»
Г «Утопія»

А	Б	В	Г

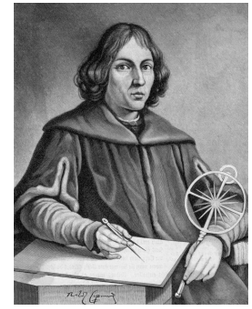

Завдання на вибір трьох правильних відповідей із шести запропонованих варіантів

8. Укажіть три твердження, які характеризують Мікеланджело Буонарроті, і три твердження, які стосуються Рафаеля Санті.

	А	Б	В	Г	Д	Е
Мікеланджело						
Рафаель						

А Син художника, з дитинства жив в атмосфері живопису
Б Розписав плафон Сикстинської капели в Римі
В У Флоренції створив мармурову статую Давида
Г Створив фреску «Афінська школа»
Д У двадцятирічному віці створив знамениту скульптуру «П'єта»
Е Прожив лише 37 років

9. Укажіть три твердження, які характеризують ідеї Мартіна Лютера, і три твердження, які окреслюють ідеї Жана Кальвіна.

	А	Б	В	Г	Д	Е
Мартін Лютер						
Жан Кальвін						

А Віряни завжди прямо пов'язані з Христом, потреби в посередництві священника не існує
Б Людина працює та накопичує гроші не для того, щоб бездумно розважатися, а для здобуття Царства Небесного
В Кожна людина, від правителя держави до слуги, має виявити всі здібності, які заклав в неї Бог
Г Біблія є єдиним авторитетом для християн як у церковному, так і в повсякденному житті
Д Лінощі – найбільша вада, а заслуги, багатство, успіх є проявом божественної прихильності
Е Із семи церковних таїнств мають залишитися тільки два – хрещення та причастя

10. Укажіть три твердження, які характеризують Ігнатія Лойолу.

А Походив з бідного італійського роду
Б Отримав університетську освіту, коли був уже в поважному віці
В До університету був ченцем
Г Був хороброю людиною та брав участь у битвах
Д З дитячих років мріяв стати священником
Е Заснував католицький орден

А	Б	В	Г	Д	Е

11. Укажіть три твердження, які стосуються Рене Декарта, і три твердження, які характеризують Френсіса Бекона.

	А	Б	В	Г	Д	Е
Рене Декарт						
Френсіс Бекон						

А Вважав, що тільки дослід становить основу наукових знань
Б Був переконаний, що наука повинна дати людині владу над природою та покращити її життя
В Джерелом справжнього знання вважав розум
Г Засновник учення «картезіанство»
Д Автор роману «Нова Атлантида»
Е Був відомим філософом і математиком, мав численних прибічників

Завдання на встановлення відповідності

12. Установіть відповідність між відомим висловом та ім'ям історичного діяча, який вважається його автором.

1 Я мислю, отже, я існую.
2 І все таки вона обертається!
3 Кого захоплює велич його справи, той не відчуває жаху смерті.
4 Знання – сила.

А Галілео Галілей
Б Джордано Бруно
В Рене Декарт
Г Мартін Лютер
Д Френсіс Бекон

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

13. Установіть відповідність між ім'ям автора та його твором.

1 Френсіс Бекон
2 Еразм Роттердамський
3 Томас Мор
4 Мігель де Сервантес

А «Утопія»
Б «Державець»
В «Нова Атлантида»
Г «Похвала Глупоті»
Д «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

Завдання на встановлення хронологічної послідовності

14. Установіть хронологічну послідовність створення мистецьких шедеврів.

А Альбрехт Дюрер «Автопортрет в образі Христа»
Б Пітер Брейгель Старший «Нідерландські прислів'я»
В Леонардо да Вінчі «Таємна вечеря»
Г Рафаель Санті «Сикстинська Мадонна»

	А	Б	В	Г
1				
2				
3				
4				

15. Установіть хронологічну послідовність наведених подій.

А Заснування ордену єзуїтів
Б Підписання Аугсбурзького релігійного миру
В Остаточний розрив католицизму з протестантизмом
Г Скликання Тридентського собору

	А	Б	В	Г
1				
2				
3				
4				

ЗАВЕРШИТИ

СКАСУВАТИ